
Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 31 (2014)

Αιτίες της Κρίσης

Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, Ποια δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την κρίση; Για την αποκατάσταση των λέξεων και του νοή-ματός τους, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2013, 163 σελ.

Λεωνίδα Τέλιος

doi: [10.12681/sas.10308](https://doi.org/10.12681/sas.10308)

Copyright © 2016, Λεωνίδα Τέλιος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τέλιος Λ. (2016). Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, Ποια δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την κρίση; Για την αποκατάσταση των λέξεων και του νοή-ματός τους, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2013, 163 σελ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 31, 251–255. <https://doi.org/10.12681/sas.10308>

Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, *Ποια δημοκρατία για την Ελλάδα μετά την κρίση; Για την αποκατάσταση των λέξεων και του νοήματός τους*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2013, 163 σελ.

Η ΚΡΙΣΗ που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχει ανατρέψει βεβαιότητες δεκαετιών, έχει αλλάξει αντιλήψεις, απόψεις και στάσεις ζωής. Έχει διαμορφώσει όμως και δύο εκ διαμέτρου αντίθετες θεωρίες για τη δημοκρατία μετά την κρίση. Από τη μία στέκονται όσοι αποδέχονται τους όρους του δημοκρατικού παιχνιδιού, τις στοιχειώδεις ελευθερίες και δικαιώματα που απορρέουν από το κράτος δικαίου και την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, ενώ από την άλλη βρίσκονται εκείνοι που πιστεύουν ότι η βία είναι ένα νόμιμο μέσο πολιτικού αγώνα και, αν δεν την παρακινούν, τουλάχιστον την καλύπτουν.

Στους όρους ‘μεταρρύθμιση’ και ‘βία’ ο Νίκος Αλιβιζάτος συμπυκνώνει τα δύο αντικρουόμενα μοντέλα μετάβασης προς τη μετά την κρίση Ελλάδα. Γιατί αν οι μεταρρυθμίσεις είναι ‘ο μόνος ηθικοπολιτικά επιτρεπτός τρόπος για αλλαγές χωρίς να διακυβευθούν τα βασικά’, η βία είναι ‘το μέσο για την κατάκτηση των χειμερινών ανακτόρων’, για την κατάλυση με άλλα λόγια ‘του ίδιου

του πολιτεύματος, του κράτος, του καθημερινού βιορυθμού’. Γι’ αυτό και η όποια συζήτηση για τη μελλοντική αναθεώρηση του Συντάγματος δεν μπορεί να γίνει με όσους υπερασπίζονται ή καλύπτουν πολιτικά τη βία. Η συζήτηση πρέπει να περιλαμβάνει μόνο εκείνους που σέβονται το status quo του πολιτεύματος, τα βασικά στοιχεία μιας δημοκρατίας.

Από την άλλη, πριν από κάθε αναφορά σε αλλαγές στο θεσμικό επίπεδο, οφείλει κανείς να δει πώς και γιατί οδηγηθήκαμε ως εδώ. Με άλλα λόγια η ένταξη της συζήτησης στο ιστορικό της πλαίσιο είναι διαδικασία επιτακτική για όποια σοβαρή συνταγματική αναθεώρηση. Γι’ αυτό και ο συγγραφέας διερευνά κατά πόσο οι θεσμοί έχουν μερίδιο ευθύνης για την κρίση που ζούμε σήμερα. Πηγαίνοντας από το ευρύτερο στο ειδικότερο, από το παγκόσμιο στο εθνικό, εξετάζει τους βασικότερους λόγους για τους οποίους τόσο η παγκόσμια και η ευρωπαϊκή όσο και η ελληνική κοινότητα βιώνουν τις συνέπειες αυτής της κρίσης.

Εάν στο παγκόσμιο επίπεδο η κρίση είναι κατά βάση ιδεολογική, με την επικράτηση των αρχών του νεοφιλελευθερισμού και του καταναλωτισμού και τη σταδιακή απόσυρση του κράτους από τον ρυθμιστικό του ρόλο και εάν στο ευρωπαϊκό επίπεδο είναι δο-

μική, στην Ελλάδα πρόκειται για κρίση πρακτικών και νοοτροπιών. Σε ό,τι αφορά το εθνικό επίπεδο ο Αλιβιζάτος απορρίπτει την άποψη ότι η κρίση είναι θεσμική και πάντως δεν τη θεωρεί συνταγματική. Κατά τον συγγραφέα η Μεταπολίτευση, παρότι απαξιώθηκε και στηλιτεύθηκε ιδιαίτερα από το 2009 και έπειτα, σήμανε το πέρασμα στη 'θεσμική νεωτερικότητα', καθώς ήταν η πρώτη φορά που η ελληνική δημοκρατία λειτούργησε τόσο ομαλά. Παρά ταύτα ο 'ακραίος πρωθυπουργοκεντρισμός', όπως διαμορφώθηκε από τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986, σε συνδυασμό με την έλλειψη σοβαρών θεσμικών αντίβαρων άφηναν τη χώρα εκτεθειμένη στις ικανότητες του εκάστοτε Πρωθυπουργού. Γι' αυτό και, όταν η Ελλάδα βρέθηκε με ηγεσίες περιορισμένων ικανοτήτων από το 2004 και μετά, στάθηκε ανήμπορη να ελέγξει και να αντιμετωπίσει την κρίση. Επιπλέον οι πρακτικές που αναπτύχθηκαν και κυρίως στο νομοθετικό, διοικητικό αλλά και στο δικαστικό επίπεδο με κύριο στοιχείο την κομματοκρατία και τις πελατειακές σχέσεις οδήγησαν σε ένα σύστημα διαφθοράς τέτοιο που καταδίκαιζε σε αποτυχία την όποια μεταρρυθμιστική προσπάθεια.

Αφού πραγματευθεί διεξοδικά τις αιτίες της κρίσης, στο τρίτο

μέρος του βιβλίου ο συγγραφέας καταπιάνεται με το ζήτημα της αναθεώρησης του Συντάγματος. Με δεδομένη την άποψη ότι για την κρίση δεν φταίνε οι θεσμοί αλλά οι νοοτροπίες και οι πρακτικές των παικτών του συστήματος, ο Αλιβιζάτος πιστεύει ότι χρειάζεται 'αναθεωρητική αυτοσυγκράτηση' και μια 'θεματικά εντοπισμένη αναθεώρηση'. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο απορρίπτει την ιδέα για σύγκλιση Συντακτικής Συνέλευσης, που θα οδηγούσε σε νέο Σύνταγμα για συμβολικούς λόγους συλλογικής επανεκκίνησης και αυτό διότι μία τέτοια κίνηση θα μετέθετε την όποια συνταγματική αλλαγή στο απώτερο μέλλον και θα επέτεινε την ήδη υπάρχουσα ανομία που είναι σύμφυτη στην ελληνική πολιτική κουλτούρα.

Η πρώτη δέσμη προτάσεων που κάνει ο συγγραφέας αφορά τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται και οργανώνεται το πολίτευμα. Ο Αλιβιζάτος δεν πιστεύει σε κάποια ριζοσπαστική αλλαγή του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, αλλά στον εξορθολογισμό των αδυναμιών του υπάρχοντος συστήματος. Τα προεδρικά συστήματα που προτείνουν αρκετοί —είτε το αμιγώς προεδρικό είτε το ημιπροεδρικό— είναι συστήματα ευρέων συναίνεσεων και διαβούλευσης, στοιχεία που ποτέ δεν υπήρξαν στην ελληνική πολιτική

πρακτική, όπου 'η λέξη συμβιβασμός γίνεται συνήθως αντιληπτή ως ισοδύναμη της προδοσίας και η συναίνεση ως υποχώρηση'. Γι' αυτό θεωρεί το 'πρωθυπουργοκεντρικό' μοντέλο ως το μόνο κατάλληλο για το πολιτικό μας σύστημα, δεδομένου ότι μπορεί να παραγάγει τις απαραίτητες συνθήσεις για την αντιμετώπιση πολύπλοκων ζητημάτων. Επιπλέον μεσούσης της οικονομικής κρίσης και της ανάγκης για γοργή λήψη δύσκολων αποφάσεων το εν λόγω μοντέλο είναι ίσως το πλέον κατάλληλο για την ελληνική περίπτωση.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι δεν πρέπει να γίνουν ορισμένες διορθωτικές κινήσεις εκεί όπου έχουν παρατηρηθεί αδυναμίες. Γι' αυτό και ο συγγραφέας θεωρεί ότι ο θεσμός του Πρόεδρου της Δημοκρατίας θα μπορούσε να ενισχυθεί με ορισμένες ρυθμιστικές αρμοδιότητες, κάποιες από τις οποίες είχε και πριν από την αναθεώρηση του 1986. Σε αυτές συγκαταλέγει κυρίως τη δυνατότητα να διαλύει τη Βουλή υπό αυστηρές προϋποθέσεις και το να επιλέγει από λίστα που θα συντάσσουν τα κόμματα την ηγεσία της δικαιοσύνης και ενδεχομένως των ανεξάρτητων αρχών.

Επιπλέον όσον αφορά τη μορφή του κοινοβουλευτισμού ο Αλιβιζάτος δεν προτείνει μία 'από τα πάνω' αλλαγή της, μέσω της υιο-

θέτησης της απλής αναλογικής στον συνταγματικό χάρτη. Θεωρώντας ότι το ζήτημα του εκλογικού συστήματος ανήκει ως αμιγώς πολιτικό στην ύλη του απλού νομοθέτη, εκτιμά ότι η μορφή του κοινοβουλευτισμού διαμορφώνεται μέσα από την ιστορία και την πρακτική. Στην πραγματικότητα οι παραλλαγές της ενισχυμένης αναλογικής, όπως εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα, και συνεπώς ο πλειοψηφικός κοινοβουλευτισμός συγκροτήθηκαν μέσα στο ιστορικό πλαίσιο και κατέλαβαν δομική μορφή στο ελληνικό πολιτικό σύστημα από το 1952 και μετά. Η κατάρρευση ωστόσο του κοιμματικού συστήματος στις εκλογές του 2012 και η συγκρότηση κυβέρνησης συνεργασίας ενδεχομένως να συμπαρασύρουν και το εκλογικό σύστημα προς μία αναλογικότερη εκδοχή, η οποία όμως θα επιβληθεί 'από τα κάτω'. Παρά ταύτα ο απλός νομοθέτης μπορεί να προχωρήσει σε αλλαγές του εκλογικού νόμου και για να εξορθολογιστούν ορισμένες στρεβλώσεις του εκλογικού συστήματος, αλλά και για να συμβάλει στο σπάσιμο της γάγγραινας του πελατειακού συστήματος. Ο Αλιβιζάτος προτείνει την υιοθέτηση ενός μεικτού εκλογικού συστήματος, μια παραλλαγή του γερμανικού μοντέλου με ταυτόχρονη κατάρρευση του σταυρού προτίμησης και σπάσιμο των

πολύ μεγάλων περιφερειών. Επιπροσθέτως μέσα από την αλλαγή της σύνθεσης του οργάνου που ελέγχει τα 'πόθεν έσχες' των βουλευτών και του τρόπου χρηματοδότησης των κομμάτων μπορούν να δημιουργηθούν οι συνθήκες για μεγαλύτερη διαφάνεια στα οικονομικά πολιτικών και κομμάτων.

Η δεύτερη δέσμη ζητημάτων που απασχολεί τον συγγραφέα είναι ο έλεγχος της εξουσίας. Όπως διατυπώθηκε και παραπάνω, ο Αλιβιζάτος θεωρεί ότι η απουσία ουσιαστικού ελέγχου και η έλλειψη αντίβαρων ήταν από τους καθοριστικούς παράγοντες που οδήγησαν στην κρίση ή τουλάχιστον δεν περιόρισαν το εύρος της. Αν και νομικός δεν προκρίνει τόσο τους δικαστικούς όσο τους πολιτικούς ελέγχους. Παρότι μέχρι τώρα οι πολιτικοί έλεγχοι αποσκοπούσαν στην εργαλειακή χρήση των κοινοβουλευτικών διαδικασιών για την πρόκληση εντυπώσεων και μόνο, η καλύτερη οργάνωση του Κοινοβουλίου όχι μόνο στο επίπεδο της ολομέλειας αλλά και στο επίπεδο των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα βοηθούσε να μετατραπεί η Βουλή σε αποτελεσματικό όργανο πολιτικού ελέγχου. Επιπλέον τα μέτρα για την αποσυμφόρηση των ανωτάτων δικαστηρίων και η απαλλαγή των ανεξάρτητων αρχών από το διάχυτο νομικισμό και την αλληλοεπικάλυψη αρμοδιοτήτων θα

συντελούσε στην άσκηση σοβαρών ελέγχων και από ανεξάρτητα όργανα.

Η τελευταία δέσμη προτάσεων αφορά ζητήματα που έχουν ωριμάσει από καιρό σχετικά με τη βουλευτική ασυλία και την ευθύνη των υπουργών. Ο Αλιβιζάτος θεωρεί ότι ο θεσμός της βουλευτικής ασυλίας και στην ουσία αλλά και στην 39χρονη πρακτική του κατά τη Μεταπολίτευση έχει καταστεί παρωχημένος. Γι' αυτό και προτείνει την πλήρη κατάργησή του, με ταυτόχρονη διασφάλιση του βουλευτή όποτε θεωρεί ότι καταδιώκεται να ζητά την προστασία της Βουλής. Στο δε ζήτημα που έχει ταλαιπωρήσει τόσο πολύ το πολιτικό σύστημα τα τελευταία χρόνια, την ποινική ευθύνη των υπουργών, θεωρεί ότι ήρθε πλέον η ώρα να καταργηθούν τα σκανδαλώδη προνόμια και η Ελλάδα να ευθυγραμμιστεί με την ευρωπαϊκή παράδοση.

Συμπερασματικά σε μία περίοδο κρίσης όχι μόνο οικονομικής, αλλά κυρίως πολιτικής και ηθικής, σε μία περίοδο κυριαρχίας της δημαγωγίας και του λαϊκισμού το βιβλίο του Αλιβιζάτου, πέρα από τις προτάσεις που περιλαμβάνει, συμβάλλει επιπροσθέτως και στην εξεύρεση του μέτρου, της κοινής λογικής. Μακριά από κάθε είδους ακροβασίες και ακρότητες συνεισφέρει με την επιστημονική ψυχραιμία που απαι-

τεί η συγκυρία στο να διατηρηθεί η αξιοπιστία του θεμελιώδους χάρτη της πολιτείας, προκειμένου να λειτουργεί ως ανάχωμα στον καιροσκοπισμό του πολιτικού παιχνιδιού. Το οντολογικό μέτρο μιας επικείμενης συνταγματικής αναθεώρησης είναι 'ούτε όσο ψηλά επιθυμούν οι δημαγωγοί όλων των αποχρώσεων, οι οποίοι δεν πιστεύουν τελικά στην κανονιστικότητα του Συντάγματος, ούτε όσο χαμηλά θέλουν οι

απαισιόδοξοι και οι κυνικοί, για τους οποίους οι θεσμοί και το Σύνταγμα τελικά δεν μετρούν'. Από την άλλη, το πολιτικό μέτρο είναι η διασφάλιση των μεταρρυθμίσεων, του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας και εν τέλει της ίδιας της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.

Λεωνίδας Τέλιος

Δημήτριος Κ. Ψυχογιός, *Η πολιτική βία στην ελληνική κοινωνία*, εκδ. Επίκεντρο, Αθήνα 2013, 834 σελ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του Δημήτρη Ψυχογιού αποτελείται από δύο μέρη. Στα τέσσερα δοκίμια που συναπαρτίζουν το πρώτο μέρος η παράθεση εμπειριών από την αντιδικτατορική δράση του συγγραφέα και η ιστορική αναδρομή, η οποία ξεκινά από τα χρόνια του Εμφυλίου, έχουν σκοπό να θεμελιώσουν τη βασική θέση του περί των πολιτισμικών ριζών της πολιτικής βίας στην Ελλάδα, τις οποίες ανιχνεύει ήδη στις εθνοποιητικές διαδικασίες των απαρχών της.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου παρατίθεται μια επιλογή από την

αρθρογραφία του στο *Βήμα*. Πρόκειται για δημοσιεύσεις που έγιναν από το 2001 έως το 2010. Το προσωπικό ύφος και η συγχρονικότητά τους ως σχολιασμός γεγονότων της επικαιρότητας συνθέτουν ένα σύνολο που χαρακτηρίζεται από λόγο ευθύ, άμεσο αλλά και στοχαστικό πάντοτε με κεντρικό άξονα την πολιτική βία.

Οι συχνές αναφορές στους Δίδυμους Πύργους και στη διεθνή τρομοκρατία συμπλέκονται στα κείμενά του Ψυχογιού με την ελληνική εκδοχή της πολιτικής βίας και της τρομοκρατίας —ως ακραίας μορφής έκφασής της— αναδεικνύοντας τις ρητές και υπόρρητες χωροχρονικές συνέχειες και ασυνέχειες του φαινομένου. Το προσωπικό φίλτρο και αισθητήριο του συγγραφέα αναδεικνύει